

MENTAL RETARDATION IN THE CONTEXT OF THE PROBLEMS OF SOCIALIZATION AND SOCIAL AND LABOUR ADAPTATION

The problem of social adaptation of mentally retarded children remains relevant and under-developed. Meanwhile, the prevalence of mental disorders is an additional source of major problems in the society, the main of which is the defective social integration of people with mental immaturity, with the consequent increase in juvenile delinquency. The study of labor activity of mentally retarded children sheds light not only on the characteristics of their personality, but also contributes to finding the most efficient ways of psycho-pedagogical personal formation of a special school graduate.

Key words: children with intellectual back-wardness, adaptation, socialization.

УДК 37.013.42

О. В. Наконечна

ПОНЯТТЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В РОБОТІ З ПІДЛІТКАМИ

У статті автор розкриває основні підходи до визначення поняття "готовність", а також представлено робоче визначення "готовність майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками".

Ключові слова: готовність, готовність до педагогічної діяльності, психологічна готовність, арт-терапія, підлітки.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день важливого значення набуває проблема підготовки соціальних педагогів, здатних ефективно взаємодіяти з підлітками для допомоги у вирішенні їх проблем, оперативно реагувати на їхні запити та підвищувати свою кваліфікацію в умовах швидких соціально-економічних змін. Саме тому в сучасних умовах підготовки соціальних педагогів особливо актуальним є питання розширення інструментарію майбутніх фахівців, навчання використанню нових форм, методів та технологій соціально-педагогічної допомоги уже під час навчання у вищому навчальному закладі. До однієї із таких технологій належить арт-терапія. Зважаючи на це, вимагає вдосконалення формування готовності майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками в процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що дослідженням змісту та структури готовності фахівця із соціальної педагогіки займаються такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Безпалько, А. Белінська, С. Григор'єв, І. Зимня, Л. Міщик. Науковці займаються пошуком доцільного варіанту вимог до складу і змісту професійної готовності спеціаліста з урахуванням профілю його соціально-педагогічної та соціокультурної діяльності. Проте питання готовності майбутнього соціального педагога до використання арт-терапії в роботі з підлітками не стало темою комплексного дослідження.

Метою статті є дослідження різних підходів до визначення поняття "готовність", а також уточнення визначення "готовність майбутніх соціальних педагогів до використання

арт-терапії в роботі з підлітками".

З метою визначення поняття готовності майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками необхідно розглянути наступний дефінітивний ряд "підготовка", "готовність", "підготовленість" та "готовність до професійної діяльності". У великому тлумачному словнику категорія "готовність" у загальному вигляді трактується як "бажання зробити що-небудь" [1, с. 257], а "готовий" – той, "який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь" [1, с. 257]. Варто зазначити, що поряд із поняттям "готовий" часто використовується термін "підготовлений" – "готовий до певної діяльності, здатний до неї" [1, с. 952]. Поняття процесу, який приводить до готовності, тобто термін "підготовка" визначається у великому тлумачному словнику "як запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання чи практичної діяльності" [1, с. 952]. Результатом даного процесу є готовність або підготовленість. При цьому у своєму дослідженні ми розуміємо поняття "готовність" як ширшу за поняття "підготовленість" категорію, адже, відповідно до наведених вище визначень, готовність передбачає не лише наявність певних знань, умінь, досвіду та здатності виконувати певну діяльність, а й бажання виконувати професійні обов'язки, в той час, коли підготовленість не передбачає даного компоненту.

В той же час, аналіз актуальних досліджень засвідчив, що поняття "професійна підготовка" збагачує поняття "готовність", вказуючи на те, що професійна готовність - не лише результат, але й ціль професійної підготовки, підґрунтя до ефективної реалізації можливостей кожної особистості. Цим самим підкреслюється діалектичний характер готовності: стан та динамічний процес.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, розуміння термінів "підготовка" і "готовність" не є синонімами, хоча між собою вони дуже тісно пов'язані, взаємозалежать й взаємообумовлюються. Це пояснюється тим, що готовність фахівця визначається змістом та ефективністю його підготовки.

Для подальшої інтерпретації проблеми нашого дослідження вважаємо за необхідне розглянути підходи до визначення поняття "готовність".

В процесі дослідження сутності терміну готовності до професійної діяльності, ми звернулися до дослідження О. Лугової. Автор тлумачить дане поняття у двох аспектах: як стан і як якість особистості. Визначаючи поняття готовності до професійної діяльності як стан особистості, О. Лугова вказує на те, що готовність визначається внутрішнім настроєм на певну поведінку, установкою на активні та доцільні дії в роботі. Дане твердження підтверджується словниковим визначенням досліджуваної категорії.

На думку вітчизняних вчених М. Д'яченко та Л. Кандибовича, питання готовності студентів до трудової діяльності необхідно трактувати з позицій цілісної особистості, звертаючи увагу на роль мотивів і психічних процесів. Готовність як якість і як стан у значній мірі визначається стійкими мотивами і психічними особливостями, притаманними конкретній особистості. Становлення готовності, на думку авторів, починається з обізнаності про професію. Потім відбувається набуття потрібних знань, умінь та навичок, а також здатності застосовувати їх в конкретних умовах професійної діяльності, укріплення

професійних мотивів, позитивного ставлення до обраного фаху, підвищення вимог до власної особистості, самокритичність. На думку вчених, даний процес закінчується тим, що готовність, пройшовши кілька рівнів, стає стійкою особистісною якістю.

Значний інтерес викликає робота С. Манукової. Автор трактує готовність як психологічне новоутворення особистості, а також як одну з головних цілей діяльності педагогічної вищої школи і один з кінцевих результатів такої діяльності. Так як за словами автора, саме практична готовність до педагогічної діяльності це один з головних критеріїв професіоналізму майбутнього фахівця.

Варто звернути увагу на те, що С. Манукова досить аргументовано та послідовно визначає розуміння поняття готовності як новоутворення особистості студента. За словами дослідниці, готовність студента до майбутньої педагогічної професії характеризує його суб'єктивне ставлення до такого роду діяльності, ідейну й практичну здатність до її виконання, яка підтримується внутрішніми професійно-важливими якостями та моральними мотивами [3, с. 53].

В той же час, у своєму дисертаційному дослідженні "Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками" М. О. Малькова розглядає процес готовності з кількох позицій. Відповідно першому підходу, дослідниця визначає готовність як професійно важливу якість особистості, яка є складним утворенням і включає: позитивне ставлення до виховної діяльності; стійкі мотиви діяльності; вимоги, адекватні професійній діяльності, рисам характеру, здібностям, проявам темпераменту; потрібні знання, уміння та навички; професійно значимі особливості сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольових процесів і т. ін. [4].

Відповідно другій позиції, готовність – це психічний стан, який не є якістю особистості, але характеризує можливості майбутнього соціального педагога розв'язувати завдання виховної діяльності, близькі до реальних, що може бути підґрунтям для більш успішної адаптації до практичної діяльності. Психологічний стан готовності, за словами автора, – це "настрій", актуалізація й пристосування можливостей особистості для успішних дій у певний момент. Готовність як психологічний стан особистості студента – це його внутрішня настроєність на певну поведінку з девіантними підлітками, установка на активну й доцільну взаємодію з ними [6].

Заслуговує на увагу дисертаційне дослідження "Формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг" А. Ф. Приходько. В роботі автор розглядає поняття готовність як "багатофункціональний механізм, що містить особистісно-професійний, мотиваційно-ціннісний та професійно-діяльнісний компоненти, які представлені сукупністю знань, умінь, навичок та якостей, якими повинен володіти майбутній соціальний працівник для ефективної професійної діяльності; 2) готовність визначається як стан особистості, що сприяє ефективній професійній діяльності" [5, с. 25 – 26].

В той же час, дещо схоже трактування досліджуваної категорії наводить Л. В. Горбань. У своїй роботі "Формування готовності майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи з безробітною молоддю" автор визначає готовність "1) як

багатофункціональний механізм, що містить особистісно-ціннісний, теоретико-моделювальний, організаційно-комунікативний та професійно-компетентнісний компоненти, які представлені сукупністю знань, умінь та якостей, якими повинен володіти майбутній соціальний працівник для ефективної профорієнтаційної роботи з безробітною молоддю; 2) як сформованість у студентів творчого, продуктивного мислення та навичок практичної реалізації основних профорієнтаційних завдань, що сприяє ефективній профорієнтаційній роботі з безробітною молоддю" [2, с. 7]. Отже, можемо зробити висновок, що більшість авторів розглядають дане поняття з двох позицій: як стан і як якість особистості.

Таким чином, аналіз педагогічної, психологічної та соціально-педагогічної літератури дає змогу говорити про те, що поняття "готовність" досліджується на різних рівнях (Е. Зеєр, І. Лотова, А. Ляшенко, С. Рубінштейн та ін): особистісному (прояв індивідуально-особистісних якостей, обумовлених характером майбутньої діяльності); функціональному (уміння мобілізувати необхідні фізичні і психічні ресурси для виконання діяльності, тимчасова готовність); особистісно-діяльній (цілісний вияв усіх сторін майбутнього фахівця, надає змогу ефективно реалізувати свої функції (Н. Амінов, Е. Зеєр, та ін.).

Отже, можемо говорити про існування різних позицій щодо визначення видів професійної готовності студентів до діяльності, які обумовлені предметом дослідження кожної конкретної роботи, завданнями, специфікою і підходом до аналізу діяльності і дозволяє визначити різні підходи до виявлення структурних компонентів готовності соціальних педагогів до використання арт-терапії в роботі з підлітками.

Узагальнюючи концепції провідних науковців у сфері соціально-педагогічної науки щодо підготовки майбутніх соціальних педагогів у ВНЗ, ми визначаємо готовність майбутніх соціальних педагогів до використання арт-терапії у роботі з підлітками як складне структурне професійно-особистісне утворення, яке характеризується сформованістю системи знань та операційно-технологічних умінь використання арт-терапії в роботі з підлітками, розвиненістю професійно важливих особистісних якостей та сформованою потребою в реалізації функціонально-рольового потенціалу спеціаліста.

Виходячи з цього подальший науковий пошук спрямовано на визначення особливостей та змісту використання арт-терапії в роботі соціального педагога з підлітками.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Г. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2004. – 144 с.
2. Горбань Л. В. Формування готовності майбутніх соціальних працівників до профорієнтаційної роботи з безробітною молоддю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / Л. В. Горбань. – К. , 2013. – 25 с.
3. Леванова Е. А. Технология конструктивного взаимодействия педагога с подростком: Метод. пособ. / Е. А. Леванова. – М. : Связь-Принт, 2002. – 224 с.
4. Мищенко А. И. Формирование профессиональной готовности учителя к реализации целостного подхода педагогического процесса : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 "Общая педагогика, история педагогики и образования" – М., 1992. – 22 с.

5. Приходько А. Ф. Формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до надання клієнтам соціально-економічних послуг: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / А. Ф. Приходько. – Київ, 2013. – 192 с.

6. Тюття О. В. Формування психологічної готовності до соціологічної професійної діяльності (на прикладі професії "соціальний педагог") : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01. "Загальна психологія, історія психології" / О. В. Тюття. – К., 1999. – 21 с.

О. В. Наконечная

ПОНЯТИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ АРТ-ТЕРАПИИ В РАБОТЕ С ПОДРОСТКАМИ

В статье автор раскрывает основные подходы к определению понятия "готовность", а также представлено рабочее определение "готовность будущих социальных педагогов к использованию арт-терапии в работе с подростками".

Ключевые слова: готовность, готовность к педагогической деятельности, психологическая готовность, арт-терапия, подростки.

O. V. Nakonechna

CONCEPT OF FUTURE SOCIAL WORKERS READINESS FOR ART THERAPY IN THE WORK WITH ADOLESCENTS

In this article the author examines the main approaches to the definition of "readiness", and provides a working definition of "future social workers' readiness for the use of art therapy in work with teenagers."

Key words: willingness, readiness for pedagogical work, psychological readiness, art therapy, teenagers.

УДК 378.1

Т. М. Багаліка

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Розглянуто специфіку сутності категорій "проблемне навчання", "системно-діяльнісний підхід", "компетенція", "компетентність", "кваліфікація". Наголошується про доцільність запровадження такої інноваційної дидактичної системи на практиці як проблемне навчання з метою формування та розвитку розумових та індивідуальних властивостей, когнітивного інтересу, системного, антиципаційного й критичного мислення, компетенцій, необхідних для навчання та освіти особистості впродовж усього життя.

Ключові слова: проблемне навчання, системно-діяльнісний підхід, компетенція, кваліфікація, компетентність, система безперервної освіти.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Соціальний та науково-технічний прогрес, зміна організації й технології виробництва, сучасний розвиток засобів масової комунікації, глобальний інформаційний потік – все це призводить до